

УДК 728.61.03.12:861.161.2

НАРОДНА ОСЕЛЯ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВИ»

БОГУСЛАВСЬКА Л. Г.¹, к. філол. н.,
СЕРГІЄНКО К.², студ.

¹ Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, тел. +38 (056) 47-03-93, e-mail: liolka1167@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1872-6064

² Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпро, Україна

Анотація. Постановка проблеми. Зображення народної оселі містить у собі цілу низку базових характеристик, на основі яких можна простежити специфіку національного бачення та принципи зв'язків людини з матеріальним світом. У романі «Тигролови» унікальність такого відтворення полягає у тому, що українська хата зведена серед «чужого» простору. На сторінках роману розгортається уже цілком сформований, самодостатній та організований побут української сім'ї, яка не просто вижила, а й освоїла нові життєві виміри. Народна оселя у зазначеному контексті постає як головний об'єкт підтримання родової приналежності до української землі. **Мета статті** - проаналізувати характерні особливості відтворення народної оселі у творчому доробку Івана Багряного. **Висновки.** Роман «Тигролови» містить цілу низку знакових деталей. Повністю збережена і дбайливо відтворена в оселі родини Сірків обергова функція таких значимих складників внутрішнього хатнього простору як образи, вишиті рушники, розмальована квітами піч, різблений мисник. Особливість поєднання колишнього хліборобського світу зі світом мисливським передається через зооморфні елементи розпису печі (колишні мирні голуби стають соколами) та розгортання зорового ряду світлин, характерних для української оселі як основна форма фіксації життя та розвитку родини.

Ключові слова: народна оселя, внутрішній хатній простір, зоровий ряд, зооморфні елементи розпису

НАРОДНОЕ ЖИЛИЩЕ В РОМАНЕ ИВАНА БАГРЯНОГО «ТИГРОЛОВЫ»

БОГУСЛАВСКАЯ Л. Г.¹, к. филол. н.,
СЕРГИЕНКО К.², студ.

¹ Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул.Чернышевского, 24-а, 49600, Днепр, Украина, тел. +38 (056) 47-03-93, e-mail: liolka1167@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1872-6064

² Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул.Чернышевского, 24-а, 49600, Днепр, Украина

Аннотация. Постановка проблемы. Изображение народного жилища содержит в себе целый ряд базовых характеристик, на основе которых можно проследить специфику национального видения и принципы связей человека с материальным миром. В романе «Тигроловы» уникальность такого воспроизведения заключается в том, что украинская хата построена среди «чужого» пространства. На страницах романа разворачивается уже вполне сложившийся, самодостаточный и организованный быт украинской семьи, которая не просто выжила, но и освоила новые жизненные измерения. Народное жилище в указанном контексте предстает как главный объект поддержания родовой принадлежности к украинской земле. **Цель статьи** - проанализировать характерные особенности воспроизведения народного жилища в романе Ивана Багряного «Тигроловы». **Выводы.** Роман «Тигроловы» содержит целый ряд знаковых деталей. Полностью сохранена и бережно воссоздана в доме семьи Сирко охранная функция таких значимых составляющих внутреннего домашнего пространства как образы, вышитые полотенца, разрисованная цветами печь, резной поставец. Особенность сочетания бывшего земледельческого мира с миром охотничьим передается через зооморфные элементы росписи печи (бывшие мирные голубы становятся соколами) и развертывание зрительного ряда фотографий, характерных для украинского жилища как основная форма фиксации жизни и развития семьи.

Ключевые слова: народное жилище, внутреннее пространство дома, зрительный ряд, зооморфные элементы росписи

FOLK DWELLING IN THE NOVEL OF IVAN BAHRIANYI "TYHROLOVY"

BOGUSLAVSKAYA L. G.¹, Cand. Sc. (Philol.),
SERHIENKO K.², student

¹ Department of Ukrainian Studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture», 24-A, Chernyshevskogo str., 49600, Dnipro, Ukraine, tel +38 (056) 47-03-93, e-mail: liolka1167@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1872-6064

² Department of Ukrainian Studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture», 24-A, Chernyshevskogo str., 49600, Dnipro, Ukraine

Abstract. Statement of the problem. The image of the national home contains a number of basic characteristics on the basis of which can be traced specifically to the national vision and principles of human connections with the material world. In the novel "Tyhrolovyy" the uniqueness of this play lies in the fact that the "Ukrainian Khata" consolidated among

the "alien" space. On the pages of the novel takes place already well-established, self-sufficient and organized life of an Ukrainian family that not only survived, but also learned new vital dimension. Folk housing in the context appears as the main object of maintaining tribal affiliation to the Ukrainian land. **The purpose of the article.** To perform the folk characteristic properties at home in the works of Ivan Bahrianyi. **Conclusions.** Roman "Tyhrolovy" Ivan Bahrianyi contains a number of significant parts filled with the symbols of tribal affiliation to the Ukrainian world. In particular, fully preserved and carefully restored in the family home of Sirko the guard function of these important components of the domestic home space, like images, embroidered towels, oven painted with flowers, carved cupboard. A combination feature of former agricultural world with the world of game is transmitted via the zoomorphic elements of the painting ovens (former peace doves have become falcons) and deploying a visual of the number of images that are typical for Ukrainian dwelling as the basic form of fixation of life and family development.

Keywords: public housing, the interior of the home, photography, zoomorphic elements of the painting

Постановка проблеми. Зображення народної оселі містить у собі цілу низку базових характеристик, на основі яких можна простежити специфіку національного бачення та принципи зв'язків людини з матеріальним світом. У романі «Тигролови» унікальність такого відтворення полягає у тому, що українська хата зведена серед «чужого» простору. Іван Багряний художньо подав осмислення трагічної сторінки української історії, коли численні селянські родини вивозилися на Далекий Схід і кидалися напризволяще.

На сторінках роману постає уже цілком сформований, самодостатній та організований побут такої української сім'ї, яка не просто вижила, а й освоїла нові життєві виміри. Народна оселя у такому контексті постає як головний об'єкт підтримання родової приналежності до України. Письменник приділяє досить велику увагу як деталізації внутрішнього хатнього простору, так і відтворенню особливостей двору та системи господарських приміщень. Зображення просторів Сіхоте-Аліню малює у романі екзотичне «обрамлення» для «другої» України, створеної переселенцями й увиразнює життєствердний дух козацьких нащадків, які зуміли опанувати дику і незайману природну стихію.

Аналіз публікацій. Творчість Івана Багряного була предметом дослідження багатьох українських літературознавців, які звертали увагу на особливості трансформації автобіографічного матеріалу в художніх творах письменника і досліджували проблематику та жанрово-стильову своєрідність багрянівської прози. Основний масив літературознавчих праць про Івана Багряного з'явився після 1990 року (М. Балаклицький, О. Астаф'єв, М. Жулинський, М. Ільницький, О. Ковальчук, Т. Марцинюк,

З. Савченко, Н. Сологуб, М. Сподарець, Л. Череватенко, О. Шугай). Цікавий аналіз національних традицій родинного виховання у романі «Тигролови» зробила Тетяна Яценко, проте окремого розгляду характерних ознак народної оселі у романі «Тигролови» не здійснювалося.

Мета статті – визначити принципи зображення народної оселі в романі Івана Багряного «Тигролови»; систематизувати художні засоби, за допомогою яких відтворюється національна оселя; виявити символічне наповнення характерних ознак української хати.

Зібрані матеріали можуть бути використані для прочитання спеціалізованих навчальних курсів з українського хатобудування. Цілу низку художніх образів можна застосовувати як ілюстративний матеріал у читанні курсів, пов'язаних з особливостями декоративно-художнього оздоблення та орнаментування національного житла.

Виклад основного матеріалу. Іван Багряний (справжнє ім'я – І. П. Лозов'ягін) – відомий український письменник-романіст, автор повістей, численних публіцистичних виступів, памфлетів, поезій, активний учасник творення літератури відродження. Серед творчого доробку письменника значне місце посідає роман «Тигролови», написаний у 1946 році. За словами відомого дослідника Юрія Шереха, твір став справжнім утвердженням жанру українського пригодницького роману, – «українського всім своїм духом, усім спрямуванням, усіми ідеями, почуттями, характерами» [4, с. 240].

Для Івана Багряного роман був значною мірою автобіографічним. Письменник розповідав, що писав майже цілодобово і роман був створений на одному диханні: «Для мене це була зовсім не книга – це було

щось більше. Це було рятункове коло, яке мене так чудесно втримало на поверхні... На поверхні віри. На поверхні життя. На поверхні творчої, оптимістичної свідомості. На поверхні гордого людського спокою, якщо хочете. І тому доведення цієї справи до кінця було великою внутрішньою потребою. Скріпити й увічнити це моє рятункове коло!» [3, с. 166].

У художньому цілому роману велика увага приділяється етнографічному питанню, культурі, побуту, традиціям рідного народу. Образ України присутній у «Тигроловах», але змальовано його нетрадиційно. Це друга Україна – «поселенська» – та, де живуть Сірки. Вони на далекій чужині зуміли зберегти устрій українського життя, а саме: одяг, хатне убранство, вірність біленій хаті, вишитим рушникам. Іван Багряний змальовує куточок України, де переселенці зробили все, щоб не відчувати свою відірваність від Батьківщини.

У традиціях хати завжди відчувається прояв творчої наснаги, досвіду народу, його характеру, індивідуальності, естетичного смаку. Українська хата, затишна і мальовнича, є елементом усіх форм духовності, одним із провідних втілень національної ментальності. У ході формування свідомості хата виступає спочатку як синкретичне уявлення, далі як образ і знак. Глибоке відчуття своєї хати, правди, сили і волі підводить до ідеї – Матір, Хата, Батьківщина. А це і переконує у великому значенні хати як символу.

Григорій Многогрішний, головний герой «Тигроловів», приходять до тьми в якійсь хаті, чує українську пісню. Рушники, образи, ікона Миколи Чудотворця, мати в очіпку, бистроока дівчина-горлиця – це все символічні образи рідного краю, тихого, сонячного. Ми бачимо, що родина Сірок керується законами християнства, вірить у Бога, бо він дає їм їжу, промисел.

«У кутку рясніли образи, королівськими рушниками прибрані, кропило з васильків за Миколою Чудотворцем. Чорні страстяні хрести напалені на стелі... Він лежить на великому дерев'яному ліжку, роздягнутий, накритий вовняною ковдрою чи киреєю... Пахне васильками... У вікно знадвору зазирає сонце. Мати в очіпку і в рясній стародавній

спідниці, посміхаючись, несе тарілки в двері... За нею бистроока дівчина виступає, мов горлиця... Біля вікна, тримаючи козацьке сидло й ушивальник, звівся і стоїть густобровий, кремезний парубок...» [1, с. 67].

Звернемо увагу: отямившись уранці, Григорій уражений виглядом хати Сіроків. Це символічна деталь твору, яка нагадує типовий вигляд української хати на Батьківщині, рідної домівки, де все прибрано, опоряджено за старим українським звичаєм.

«Чудно йому. Глянув на себе – він у білій мережаній сорочці. Глянув просто себе — рясно на покутті купчаться святі, прибрані королівськими рушниками, та ще такими, які в його бабусі були, там, у Трипіллі. Там, звідки його вигнано. Там... на тій рідній, але, мабуть, навіки втраченій землі. Вщипнуло за серце, але й минулося враз. Справжні королівські рушники на покутті! Різьблений мисник. Піч помальовано квітами, межі квітами – два голуби цілуються. Чи два соколи... Два соколи!» [1, с. 72].

Мисливство – головний символ твору, тому автор приділяє стільки уваги мисливським приладдям.. Ознаки символізму є в паралелі між чесними мисливцями, які були ловцями тигрів задля хліба насущного, і «людоловами» - представниками системи сталінського терору. І ці промовисті символи Іван Багряний розміщує всередині хати.

«Озирнувся: в хаті було порожньо. Біля печі стоять рогачі й кочерги, пахне свіжопеченим хлібом. Все, як дома, тільки долівка не така – мощена з дощок і так вимита та вишкрябана, що аж мигтить. Та ще... Що це? Просто над ним, на білій стіні, висять дві рушниці. Одна – либонь, англійський вінчестер, а друга – японський карабін. Під ними – набійниці, туго напхані патронами. А на третім цвяху висить ніж у піхвах. Його ніж! Дивно, його ніж в такому товаристві! Але раніш там висіла рушниця, бо стіна подряпана в тім місці, де малось бути “мушці”. Це він знав, бо він мисливець з малку. Аж тепер він звернув увагу, що межі вікнами по стінах поприбивані оленячі роги, а на них висять шапки та рушники» [1, с. 73].

У романі є історичний екскурс у ХХ століття, у той час, коли українці вимушені були заселяти Далекий Схід. Колись рід був великий, нагадував степову родину, але на

гірському тлі Закарпаття. Та й козаки верхи, хоча й уссурійські, а все одно ж наші – українські. Тільки видатний художник зміг так майстерно провести паралелі між світами, наповнивши переходи гострими переживаннями. За влучним спостереженням О. Ковальчука, роман «Тигролови» «чарує справжнім шармом пригодницького жанру: динамічним розгортанням подій, благородством поведінки головних героїв, їхнім умінням знаходити вихід із численних екстремальних ситуацій, торжеством справедливості»[2, с. 36]. Передати подібну атмосферу автору допомагає вдало знайдений прийом – він звертається до опису світлин, які завжди свідчили про історію роду в українській хаті.

«Цікаві світлини. Дівчата у вишиваних сорочках та в намисті, у чоботях якихось чудних, хутових. Ось дружки весільні. Молодиці — групами і по одній. А ось — ціла родина. Величезна родина! Діди, батьки, онуки й правнуки, — чоловіка з сорок. Цілий рід! Дід з бабою посередині, решта, згідно з родинним станом, розташувались обабіч і ззаду. Діти рядочками стояли обабіч діда й баби, у парадних кашкетиках і чобітках... І все це на тлі гір. Українська степова родина на гірському тлі. Як десь на Закарпатті. Чудне... Ось хлопці верхи — чоловік з дванадцять — цілий загін з рушницями через плечі, в папах, оточені зграєю здоровенних гостровухих собак. Коли б не ці мисливські собаки, можна б подумати, що це козацький загін. А таки козацький, бо це ж уссурійські козаки».

«Ось окремі фотографії, теж дореволюційні: козацькі осавули, хорунжі, отамани... В формі уссурійських та амурських козаків. Та все вусаті, з шаблюками, декотрі з медалями. Всі з лампасами... Це все давні світлини. А ось нові... Інші вбрання, інший зміст... Але все такі ж расові обличчя.» [1, с. 78].

Автор робить етнографічно-побутові замальовки. У Зеленому Клину живуть українці, колишні втікачі, які були розкуркулені радянською владою. Вони збудували у тайзі нову славу і вільну Україну, зберігаючи побут і традиції свого народу.

«Перед хатою цвітуть гвоздики. Насаджені дбайливою дівочою рукою, вони змагаються з пишними тубільними саранками, — червоними, жовтими, фіалковими, що розбіглися ген скрізь по схилу до річки і аж у ліс і перегукуються пишними кольорами серед безлічі інших квітів в морі яскравої зелені, буйної і соковитої. Великими суцільними масивами рожевіє плакун. А з-за хати повиходили черемхи, — повтікали з тайги і стоять, як дівчата, запишались, заквітчані. Стережуть невеличкий город і пасіку — десятків зо два вуликів.

Кругом хати снують бджоли, бо кругом хати квіти. Всюди квіти, на землі і вгорі. І всюди є діло для робочих, золотих працівничок, для цих сонячних комах. І над річкою он цвітуть черемхи, видивляються в бистру воду, слухають, як бтгаєкає вона по камінцях. Це там, унизу.

Перед хатою плай. Двір не двір — вибитий плай. Не обгороджений ніяким тином і без ніяких воріт. Бо тут усе це двір і все це господа — всі ці нетрі, що розіллялись навколо ген сизого високого пасма гір, яке обійшло здалеку хату дугою.

Стара, але дебела ще хата, рублена з доброго дерева, з різьбленим ганком і такими ж наличниками коло вікон, крита гонтом, стоїть на схилі сопки і дивиться всіма чотирма вікнами на річечку, що тече вниз, і далі — на сине бескеття Сіхоте-Аліня.

Праворуч — дебела комора з омшаником, повітка для коней, корівник, стіжок сіна, обгороджений латами, ще якісь будівлі. Ліворуч — город, теж обгороджений в одну лату. Ще й глечик стирчить на ближнім стовпці. В городі картопля і соняшники, а просто над самою річечкою — якась комірчина: то лазня “по-чорному”.

Оце і вся господа.»[1, с. 85-86].

Українська тематика й пов'язана з нею проблема історичної долі українського народу втілюється різнопланово. Справжньою художньою знахідкою у романі є опис хати, через який Іван Багряний показує, що українці на чужині створили свій рідний світ, наповнений чистотою і гармонією. Навіть назви вони дали свої, сумуючи за рідним краєм. Родина Сірків дотримувалась народних звичаїв і традицій,

заснованих на ментальності українського народу. Вони зберегли православну віру, рідну мову, побут свого народу.

Висновки. Таким чином, роман «Тигролови» Івана Багряного містить цілу низку знакових деталей, наповнених символікою родової приналежності до українського світу. Зокрема, повністю збережена і дбайливо відтворена в оселі родини Сірків оберегова функція таких значимих складників внутрішнього хатнього

простору, як образи, вишиті рушники, розмальована квітами піч, різьблений мисник. Особливість поєднання колишнього хліборобського світу зі світом мисливським розгортається у зміні пташиних образів, змальованих на печі (колишні мирні голуби стають соколами) та в документальному свідченні світлин, що зафіксували головну приналежність роду до українського витоку навіть в інших географічних та соціокультурних умовах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Багрянний І. Тигролови : роман / І. Багрянний. – Київ : Велес, 2009. – 192 с.
2. Ковальчук О. «Ми є. Були. І будем ми!» (Вивчення роману І. Багряного «Тигролови») / О. Ковальчук // Дивослово – 1999 – № 7 – С. 36–41.
3. Луцій С. «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» у контексті емігрантської періодики / Луцій С. // Київ. – 2007. – № 1. – С. 166–173.
4. Шерех Ю. Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології / Ю. Шерех. – Балтимор ; Торонто : Смолоскип, 1991. – 455 с.

REFERENCES

1. Bahrianyi I. *Tygrolovy* [Tyhrolovy]. Kyiv: Veles, 2009, 192 p. (in Ukrainian).
2. Kovalchuk O. «*My e. Buly. I budem my!*» (*Vyvchennia romanu I. Bahriianogo «Tygrolovy»*) [“We are. We were. And we should be we” (The study of the novel by Bahrianyi I. “Tyhrolovy”)]. *Dyvoslovo*, 1999, no. 7, pp. 36–41. (in Ukrainian).
3. Lushchii S. «*Tygrolovy» ta «Sad Getsymanskyi» u konteksti emigrantskoi periodyky* [“Tyhrolovy” and “Sad Getmanskyi” in context of émigré periodicals]. *Kyiv*, 2007, no. 1, pp. 166–173. (in Ukrainian).
4. Sherekh Yu. *Tretia storozha. Literatura. Mystetstvo. Ideolohii* [The third guard. Literature. Art. Ideology]. Baltymor; Toronto: Smoloskyp, 1991, 455 p. (in Ukrainian).

Рецензент: д-р іст. н., проф Кривчик Г. Г.

Надійшла до редколегії: 16.05.2016 р. Прийнята до друку: 12.06.2016 р.